

[K] **EEN HAMLET OM TE KOESTEREN.
LANOYE VERSUS SHAKESPEARE**

Traditioneel is *Hamlet* altijd Shakespeares stuk der stukken geweest. Ironisch genoeg wordt het zelden volledig opgevoerd: een integrale versie zou al gauw boven de vijf uur afklokken en dat is zowel voor publiek als voor acteurs van het goede te veel. Toen T.S. Eliot *Hamlet* omschreef als “de Mona Lisa van de literatuur”, doelde hij onder meer daarop: iedereen kent het werk, maar eigenlijk heeft Shakespeare veel betere, want coherentere stukken geschreven. De specialisten zijn het daarover eens en schuiven niet zelden *King Lear* naar voren als het meest “affe” stuk dat de Bard ooit maakte, het meest diepgaande, het compleetste, het rijkste.

Op grond van het voorgaande is het geen toeval dat de meest gerenommeerde Hamlet-producties van de voorbije decennia grondige bewerkingen zijn van Shakespeares oorspronkelijke tekst. Zowel Peter Brook (*Qui est-là?*), Robert Lepage (*Elsinore*) als Robert Wilson (*Hamlet: a monologue*) hebben in hun memorabele versies van *Hamlet* de tekst van Shakespeare danig verknipt, dooreengehusseld en hervormd. Daarbij gaven ze overigens niet de indruk dat ze dat *moesten* doen, omdat het origineel onspeelbaar zou zijn of te weinig homogeen. Integendeel, in elk van de drie gevallen kreeg de toeschouwer de stellige indruk dat de kracht van de bewerking een rechtstreeks gevolg was van de kracht van het origineel. De Hamlets van Brook, Lepage en Wilson waren grootse producties *dankzij* Shakespeares vernuftige origineel, niet ondanks.

Of we in de toekomst de namen van Tom Lanoye en Guy Cassiers aan dit geniale trio kunnen toevoegen, is een vraag die door theatercritici moet worden beantwoord. Ik heb het in wat volgt enkel over Lanoyes tekst bij de voorstelling, die intussen als *Hamlet versus Hamlet* werd uitgegeven. Met deze nieuwe Shakespeare-bewerking is Lanoye vanzelfsprekend geen beginneling. Een kleine twee decennia geleden zette hij zich al aan dat deel van de *history plays* dat over de Rozenoorlog ging, de strijd tussen de huizen van York en Lancaster die de actualiteit van Shakespeares eigen tijd zo fundamenteel had bepaald. In zijn vertaling/bewerking van die stukken ging Lanoye in toenemende mate met de verzen van de bard aan de

haal. Het eerste stuk van zijn *Ten Oorlog-cyclus* (*Richaar deuzième*, naar *Richard II*) was nog in sterke mate gewoon een vertaling, terwijl het slotstuk (*Richaar Modderfokker den derde*, naar *Richard III*) ons heel expliciet meer Lanoye dan Shakespeare gaf. In dat laatste stuk moest je Shakespeares jambische vijfvoeters meer dan eens naast die van Lanoye leggen om te zien dat de bewerker inderdaad het origineel als uitgangspunt had.

Hamlet versus Hamlet ligt wat dat betreft dichterbij bij Lanoye's aanpak van de eerste stukken uit de *Ten Oorlog-cyclus*. Wie Shakespeares *Hamlet* een beetje kent, hoort voortdurend het Engelse origineel onder Lanoye's vloeiende verzen. Toch gaat het ook hier om een substantiële bewerking. Dat wordt voor wie het boek openslaat overigens meteen duidelijk: er zijn maar vier in plaats van de oorspronkelijke vijf bedrijven. Ook bevat de lijst met *dramatis personae* geen Horatio en geen Fortinbras, niet toevallig juist de twee personages die bij Shakespeare het begin en het einde van het stuk bepalen. Die laatste (de prins van Noorwegen) is degene die op het einde van *Hamlet* de toeschouwers de indruk moet geven dat er na de tragische afloop van het stuk (zowat iedereen is

dood) toch nog enige hoop op een lichtpunt aan de einder is. De eerste is Hamlets vriend, die in Shakespeares origineel degene is die de geest van Hamlets vader herkent en zowat de enige blijkt te zijn die de titelheld blijvend kan vertrouwen.

Bij Lanoye heeft Hamlet geen echte vrienden meer (Rosencrantz en Guildenstern zijn vanuit die logica begrijpelijkerwijze wel behouden), en op het einde van het stuk is er ook geen noodzaak meer voor de sprankel hoop die Fortinbras bij Shakespeare moet bieden. Lanoye heeft evenwel niet enkel geschrapt. De lijst met personages bevat ook een toevoeging: de geest van Yorick, wiens schedel Shakespeares Hamlet aan het begin van het vijfde bedrijf in een iconische scène (de zogenaamde *graveyard scene*) toespreekt in een van de vele monologen waarin de Deense prins filosofeert over zin en onzin van het menselijke bestaan. Zeggen dat de schedel in *Hamlet versus Hamlet* in zekere zin terugspreekt, is een geringschatting van de sturende rol die dit nieuwe personage bij Lanoye krijgt. Bij het begin van Lanoye's bewerking gaat het titelpersonage meteen in dialoog met de geest van Yorick, en die geest keert op substantiële plaatsen

Scènebeeld uit *Hamlet vs Hamlet* met Abke Haring als Hamlet en Chris Nietvelt als zijn moeder, Gertrude. Op de achtergrond Katelijne Damen als de geest van Yorick, Foto Jan Versweyeld.

terug. Yorick was vroeger Hamlets mentor: nu wordt hij degene die de Deense prins deelgenoot maakt aan de werkelijkheid waarop hij bij Shakespeare een bedrijf lang moet wachten: Hamlets vader is vermoord door zijn broer Claudius, die behalve de kroon ook de vrouw van de vroegere koning heeft overgenomen. Wat zal het zijn, vraagt Yorick aan Hamlet: zul je je vaders dood wreken of laat je de dingen op hun beloop? Yorick kijkt stevast over Hamlets schouder heen, nu eens als een goed dan weer als een slecht geweten, stevast ter ondersteuning van de ene Hamlet die bij Lanoye tegenover de andere Hamlet staat.

Lanoye's toevoeging van Yorick is een briljante zet die niet alleen "klopt" in de logica van het origineel, maar de rijkdom van dat origineel ook intact houdt. Als veruitwendiging van een stem in Hamlets eigen hoofd had deze Yorick de dramatiek van het stuk ook kunnen inperken, maar dat is niet gebeurd. Door het stuk sterker dan bij Shakespeare toe te spitsen op de muizenissen in Hamlets hoofd, liep Lanoye inderdaad het gevaar het stuk te reduceren, maar dat gevaar heeft hij in grote mate vermeden. Op één punt vind ik de bewerking wel reductionistisch: Laërtes en Ophelia gedragen zich in *Hamlet versus Hamlet* als een incestueus broer- en zusterpaar, en ook in de scène waarin Hamlet zijn moeder Gertrude confronteert met haar verraad wordt het thema van de incest naar mijn gevoel al te expliciet aangedikt (in de voorstelling was dat overigens nog meer het geval, ook in de inkleuring van de figuur van Polonius, de vader van Laërtes en Ophelia). Het is een interpretatieve keuze die Shakespeares orgineel zeker mogelijk maakt, maar die naar mijn gevoel wel vervlakkend werkt. Het is na Freud misschien wel moeilijk om Shakespeares tragedie te lezen door een bril die niet gekleurd is door de psychoanalyse, maar het kan, en het loont de moeite om het te proberen.

Hamlet versus Hamlet is, net als de tekst waaruit Lanoyes bewerking voortkomt, op zijn sterkst wanneer dubbelzinnigheid, ambivalentie en meerduidigheid hoogtij blijven vieren. Dat Lanoye er in zijn vertaling in geslaagd is de talrijke *double entendres* van het origineel in soepel, helder en ritmisch volmaakt Nederlands om te zetten, is een weergaloze prestatie die doet uitzien naar meer. Een bewerking van *King Lear* is al aangekondigd, lees ik

intussen, en ik hoop van harte dat Lanoye zich ook ooit eens aan een van de komedies zal zetten. *Het temmen van de teef*, bijvoorbeeld.

JÜRGEN PIETERS

Voorstelling: www.tga.nl/voorstellingen/hamlet-vs-hamlet.

Boek: TOM LANOYE, *Hamlet versus Hamlet - naar Shakespeare*, Prometheus, Amsterdam, 2014, 160 p.
